Թիւ 92.

ԴԻՏԱԿ
ԲԻՒԶԱՆԴԵԱՆ
՚Ի ԽՆԴՐՈՅ
ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐՀԱՐՈՒՆԵԱՑ

1815.

28. 29. ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ.

ՍՊԱՆԻԱ.

Մ՚ադրիտ 24 Նոյեմբերի:

Պարիս Թռօնքօզօ տէ Լիռա, Բեռնարդոս Մ՚իռավալլէի կնիկը, որն որ մեծ Սեռվէնթէ ծեր Սեկովիայի գաւառական գունդին, իր երկանը հետ դանըվելով Չիւտատ Ռօտրիկօ բերդին մէջ Սպանիա 1810ին, դնաց քէյապետին առջևը, թիւֆէնկ մը ուղեց, որ ինքն ալ՝ պաշտպանէ սա քաղաքս որ պաշարված էր Նէյ Փռանսըզին Մառէշալէն: Քէյապետն ալ հաւնեցաւ իր փափաքանացը. սա սրտոտ կնիկս Սպանեօլներուն Ամաղնը՝ հագվեցաւ զինվեցաւ ինչպէս զինուոր մը. ամեն պատերազմական գործքերու մէջ որ եղաւ քէյքին պաշարման ատենը, ինքն ալ ներկայ գտվեցաւ, ու ըրաւ իր զինուորական ծառայութիւնները շատ քաջասրտութիւ՚ն դունդին մէջ, ընտոր ուրիշ զինուորները: Երբոր բերդը Փռանսըզները առին, ինքն ալ իր երկանը հետ դնաց Փըռանսա ինչպէս պատերազմական դերի մը: Սպանեօլի Լիգրը տեղեկանալով դիւցազնական քաջութիւ՚ն սա կարիճ Սպանեօլ կնկանս, ընօրհեց իրեն՝ Սեռվէնթէի պատիվ, ու Լոշակ, ու հրամայեց որ տպվի սաոր պործքը ու առած պատիվը՝ ամեն կազէթաներու մէջ:

Կերևնայ որ՝ Ամերիգայ Քիլլէի գաւառը՝ սկսեր է խաղաղութի գտնել՝ ապստամբներուն ձեռքէն:

ՓՌԱՆՍԱ.

Փարէզ. 10 Դեկտեմբերի:

Հիմ չունի ան ձանր՝ որ ելաւ, թէ մօտերս Ամերիգայի Մ՚իացեալ Նահանգները պատերազմ պիտի բանան Ինկլիզէռայի հետ:

Ինկլիզներէն 25 հոգի զօրք Փռանսա պիտի մնան:

Թռէսորը օրէնք մը հանեց որ՝ Պոնափարթէին ազգատոհմին՝ ինչվան Լծռուներն ալ, կարօղ ըլլան յաւիտեան՝ մնալ Փռանսայի Թէրրուարէ մէջ. ու եղածներն ալ՝ պարտական ըլլան ամսըվան մը մէջ դուրս ելլել, էջ նէ՝ մահապարտ կըլլան:

ՆԷՄՑԷՍՏԱՆ.

Բարլր Ռէնոյէն. 29 Նոյեմբերի:

Սթռասպուռկէն գնացին շատ Փռանսըզն Օֆիչիաները, դէպ ի Լանտավ բերդը, որ վաղը զանի յանձնեն Մ՚արցգրաֆելի Ասդրիայի Տեղակալ Մ՚առէշալին:

ԱԽՍՈ-

ԱՒՍԴՐԻԱ·

Վիէննա· 25 Նոյեմբերի:

Ի մուս 22 ին դարձաւ հոս Արշիդուքսը ժառանգ Իշխանը՝ որ քալեց մէկ մասը Տաբաւային Գառանապին:

1 Դեկեմբերի:

Մոսկովի կայսրը իր կոստանդին Աղբօրը հետ՝ նոյեմբերի 12 ին մտաւ փառաւորապէս Վարսավիա քաղքը:

4 ին:

Հռոմայի խապարները կըսեն որ՝ հոն եղած Նափօլիի դեսպանը Ֆօսսալտօ Մարքեզը՝ շատ դանդաղ ըրեր է Հռոմայի տերութեան, որ Թող կու տայ կոր Պօնափարթեին Ընտանիքներուն Հռոմ բնակելու· ասոր համար Սպանեօլի դեսպանն ալ վրա տվեր է: (Դէպ պոլ Աւոդրեայի:)

6 ին:

Օրէ օր կըՀասնին հոս շատ առապաներ՝ կայսերական պինաորներով, ամենն ալ լեցուն են պատերազմական յաղթանակներով, որ Աւսդրեացիք ձեռք ձգեցին. Փառասրդի յափշտակած բաները, պատկերքներ, արձաններ, ձեռագիրներ, գիրքեր, հին վարպետ բանվածքներ, և՛ն· մանաւանդ շատ Փառասրդի Թօփեր, ամառս 4 ին՝ հանդիսով շատ բազմութիւ քաղքին մէջ պտըտցուցին, ետքը՝ Թերսխանան տարին:

Ա՛ս բոլոր ներս զատ՝ շատ մնատուկներ ալ եկան ասոնց հետ, լեցուն կենդանիներով, բոյսերով, հանքերով, ֆիզիկական գործիքներով, կաղապարներով, և՛ն· որն որ Աւսդրիայի կայսրը՝ շատ դանձ խարճելով՝ գնեց, որ զարդարէ անոնցմով իր կայսերանիստ քաղաքը:

ԱՐՏԱՒԷՊԿ

Մառքայի գաւառէն մէկը՝ յուսալով որ Հռոմ երթալով աւելի առաջ պիտի գայ՝ վատրկի, առաւ հետը ունեցած տուակը՝ու դնաց հոն: Չեա գիտեր՝ ինչպես եղաւ որ՝ բանի մը մէջ խառնըվելով, յանցաւոր ընկաւ, դրին զինքը Ցոկանաւը չէֆերէն: Իր քաղքացիներէն մէկը՝ շատ զըվարթաբարոյ լուիք մարդ մը, բաւ· Աւիկայ՝ Հռոմու լորը փընտռելով՝ Հռոմու եղբօրը հանդիպեցաւ ասոր նկաւ (*):

Իդալիան Իշխաններուն Դեսպանին մէկը, շատ կըքսկըռտվեր կարոլոս Էմինդեդ կասեր քով, որ ընդունի անկից իր Տիրոջը համար մէկ Տիտղոս կամ Պատւանուն մը Սէռէնիմ՝ կամ Սէռենիսիմօ կոչվելու· որ կընշանակէ՝ Ազնապարդ, կամ խիստ պարզ, Պարզութիւն: Բայց տեսնելով որ՝ զուր տեղը հոն ապասեց, ձեռք չի կրցաւ ձգել զանիկայ, միտքը դրաւ որ՝ երթայ յանկարծ օր մը առաւօտանց, որ շատ դէշ՝ ամպոտ ու անձրևոտ էր: Էարցուց կայսրը՝ ինչ արտորալ է ատիկայ, որ տանկ անձրևոտ տաեն ճամբայ կելլես: Պատասխան տվաւ Դեսպանը. ,, Անոր համար կայսր, զերկ Հրամանոց Վեհափառութիւը՝ ամեն ուրիշ Իշխաններուն՝ տվաւ Սէռենիմ՝ Պարզութիւն, բայց իմ Տիրոջէս:,,

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ Ք

Ծաո հրապարէ:

Դիպաւած եղաւ որ՝ չեմ գիտեր ինչոհ, մէկին կինիկը ինք զինք ծառէն կախեց՝ իր պարտէղին մէջ: Դրացիները աս տեսնելով, չի ճնաց ազաչանք որ չընեն ան պարտէզի Տիրոջը, որ ընորք ընէ՝ ան ծառին չուներէն, կամ ճուղէն կրենց ալ տայ, որ ամենքը ուրենան իրենց պարտեզը՝ ան ծառէն· մանաւորապէս անոնք կազաչէին, որոնք ամեն կըկանչէին իրենց բան չի չուներէն կինիկներէն: Անանկ իրնճախրնճ Թափեցան ասոր տունը ազաչող դրացիները, որ ամենքը՝ մէկ մէկ ճուղ ծառէն փրցընելով, մէկ օրվան մէջ՝ ծառին բոլորը չիրնիչիր միայն մնաց:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

'Ի վերայ գծէ կամարի Եկեղեցւոյ Սբոյն Մարկոսի:

Օ՛ջորս արձանս Երիվարաց՝ զոր առին Վենետկեցիք 'ի բիւզանդիոնէ, և եդին 'ի վերայ Տաճարի Սբոյն Մարկոսի յամի ռոն 1204· զորս ապա աղաւնութիւն Լշխամեաց յամին 1797 եբարձ անտի, Ֆրանչիսկոս Ա՛ կայսր՝ խաղաղութիւ արարեալ ընդ տիեզերս, յաղթութեաս դարձոյց զյաղթութիւնն նշան յամին 1815:

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆՔ

Հաղիվ ոս արձակչէ բոլոր հրապարակչական ոս մասնաւոր հաւաձածներս Ինչիլոբէտայէ Տէրոէ:

Բոլոր հրապարակական ու մասնաւոր կալվածքները Մեծ Բրիտանիային, ու Իռլանտային, 9 տեղվանք որ ունի Եւրոպային մէջ, 7 տեղվանք, ու գաղթականներ Հիւսիսային Ամերիկան, 14 գաղթականներ ու տեղվանք Արևմտեան Հինդկաստանը, 14 գաղթականներ որ ձեռք ձգեց Արևմտեան Հինդ-

(*) Հռոմ՝ չինողին անունը՝ բոլներէն կըկոչվի Ռոմուլոս· իր աղբօրը անունը՝ կըսվեր Ռեմոս, որ կընշանակէ ճնճ, էրէկ, ընտրէ:

Հինտիստանի մէջ, 4 տեղվանք՝ Ափրիկէի մէջ, ու 5 տեղվանք ու գաղթականներ՝ Ասիայի մէջ, ամենուն մէկ տեղ արժողէքը՝ կըլայ եալըղ ոսկի . . 6,018,206,288

Արեւելեան Հինտիստանի երկիրը, հասարակացը ու մանաւորացը մէկ տեղ առնելով 2,144,855,502

Բոլորին դումարը . . 8,163,061,790

Արժողէքը բոլոր Տէրութիները մէջը եղած եկամուտներուն, որ տարիէ տարի կու գայ, երկրագործութէնն, հանքերէն, արհեստականն շինքերէն, գլխի ու ներսի առուտուրէն, կամ ծովեզերքներէն, ձկնորսութէնն, վաճառականներուն ժողովարանէն, գլխի եկամուտներէն՝ որ կերթան Հինտիստանի մէջ կալվածք ունեցողներուն, որ Ինկլիզերա կընատին, կըհասնի

Մեծ Բրիտանիայի համար՝
եալըղ ոսկի 901,044,744
Գաղթականներուն համար 524,413,928

Հոլորին դումարը՝ եալըղ ոսկի 1425,456,672

Թիվը՝ բարբարական ու սլավարա քալօղնեբուն, աւազակներուն, հովարտաներուն, բոլորը մէկ տեղ՝ Ինկլիզերայի տերութիը մէջ կըհասնի ինչվան ասիտար հոգի. 308,741

Պարէզ՝ էֆէ էֆէ աճելու (Մէրօփութ) ըսված պանդարուներուն՝ բոլոր Ինկլիզերայի փերութիը մէջ :

	1812ին .	1813ին .
Մեծ Բրիտանիայի մէջ	155,124	160,000
Իռլանտայի մէջ . . .	27,823	30,770
Արեւմտեան Հինտիստանի մէջ	12,042	15,220
Նոր Սէօթիայի ու Նոր Երկրի մէջ . . .	1,225	1,512
	197,214	407,512
Փռանսայի մէջ		100
Ճէրզիլիզէրայի մէջ . . .		87
Սիէռռա Լէօնայի մէջ . . .		96
Ամերիգայի մէջ		216,000
		423,798

Պարէզ հիմակվան բազմամարդութիւնը Մեծ Բրիտանիային ու Իռլանտային, դուրս ձգելով Նաւահանդէսը ու զօրքը՝ է . . . . 16,456,303 հոգի.

Բոլոր Տերութիը մէջը
կան Եւրոպացիներ . 18,001,796
Ազատ սեւ մարդիք . . 42,008,281
Սեւ բանուոր մարդիք . 1,147,346

Բոլորին Գումարը . 61,157,433

Սեւ մարդիքներուն մէջ կըսեպվըվին Ինկլիզէն Հինտիստանի քնակիչները, որոնց Լիվը՝ կըհասնի 40, 033, 162. Եւրոպացոց մէջ՝ նաւահանդէսը ու զօրքերը՝ 671, 241 հոգի կը հասնին. ասոնց հետեն են՝ դրսեցի խումբերն ալ, որ Ինկլիզերայի ծառայութէ մէջն են :

Վերջի անցած դարուն մէջ, ու աս դարուս սկիզբը ինչվան 1811ը՝ Մեծ Բրիտանիայի շատվորութիը՝ գրեթէ երկու խաթ աւելցաւ. ու Իռլանտայինը՝ կերևնայ որ՝ չափէ դուրս շատցած է. ինչու որ 1700ին՝ անոր շատվորութիը կելլէր գրեթէ 1,500,000 հոգի. 1811ին՝ ելաւ 4,000,000.

ԿԱՂԱՔԱԳԻՏԱԿԱՆ

Տը Փռատ Մալէնի Արքեպիսը գիրք մը շարադրեց աս վերնագրովս՝ Դէսպոթութ Ափռավէյչ, շատ Թունտ հանեց փարէզ ու Փըռանսա, քիչ մը ատենվան մէջ 4 անգամ տպվեցաւ. կըվկայեն կարդացողները, Թէ ինչքան հեղինակներ որ սոսկալի գրչութեամբ Պօնափարթէին վարքը ու քնութիը քաշեցին, պիտի նմանը՝ աս Արքեպիսկոսն է, Թէպէտ ասոր քաշած պատկերքն ալ՝ քոլըն ալ միայն, չէ Թէ բոլոր երեսը կըցցնէ :

Ա՛ս գործքիս մէջը՝ տեղ տեղ շատ սղոր ստորագրութիներ կընէ Պօնափարթէին բարուցը ու որպիսութիը վրա, ինչպես պատկերհան մը կըքաշէ զինքը. մէջէն դնենք աս հետեւեալ խօսքերս. ,,Նափօլէօնը՝ աներևոյթ եղաւ աշխարքիս Թէատրոյին. մեռաւ աբկայ՝ ինչպես կայսր ալ, ու ինչպես քաղքըցի մեալ. ուրեմն հրաման ունինք իրեն բարոյական պատկերքը քաշելու : Ասիկա՝ հիմա Պատմագրութիե իշխանութիը տակն է. անցաւ եռքի եկող դարերուն տերութիը տակը, ու եղաւ ստոր յաւուկ ստացվածք մը : Բոլոր աշխարքս կըզուրցե վրան, բոլոր աշխարքս զինքը կամբաստանե. ես ուրիշ դործք մեալ վրաս առի, հիմա մեկնել կուզեմ, ու աս վրաս առած դործքս՝ իրաւոր հեշտ բան չէ :

,,Նափօլէօնի հոգին՝ շատ լանուարձակ էր, բայց արևելքցիի կերպով մը. ասիկա կելլէր կըբարձրնար մէկ Ասիական մեծութիի մը, բայց ինք իրեն՝ ներհակ ըլլալով, ու ձգմըվե-

վելով իր ծանրութենէն, նորէն վար կիյնար միշտ՝ պինտ վերի բարձրութենէն՝ պինտ եռքի հակառակ պզտիկութիւնը: Միշտ մեծ՝ իր առջի մտածութիւնը մէջ, միշտ պզտիկ ու ցած՝ երկրորդին մէջը. ու իր քաղկն ալ՝ իր հոգւոյն կընմաներ, ունէր մէկ քունճ մը՝ շապկութենէ խարճի համար, ուրիշ քունճ մնալ ադահութենէ: Իրեն խելքը հանճարը՝ ստեղծված էր՝ որ չէմ մեծ մարդ մը ձևացնէ աշխարքիս մեծ թեատրոնին վրայ, չէմ ալ՝ ձևացնէ չսթէմայի մը տակ՝ մէկ շատզրուց չառլաթան օրիորդապետ մը, նման մէկ թագաւորական քերթքեի մը՝ որն որ կը ձգվի Առլեքինի խառնիճողին կռնակն ալ: Ծնած էր ասիկա՝ որ ապրի երկու մէկ մէկու ներհակ ոտներու մէջ. ծնած էր ասիկա՝ որ դուխ դուր ընէ ապառաժ լեռները, կարէ Սէմիւնէի ժայռերը, լանջնէ կամ նեղցնէ ծովերը, բայց նաև գետիի մը պէս դոցվի մէկ Ինկիլիզի մը նաւու մէջ: Ունէր բնական պարգև մը հրաշալի սրամտութե, իրեն ամեն ուզածներուն վրա՝ դիտէր հագնեցնել նոր նոր կերպեր. վառվռուն էր ըսվածքը, պատկերհան ու բանաստեղծ իր խօսակցութեց մէջ, ինչվան ուժ մը կուտար ամեն խօսածներուն, թէպէտ առանց կարդի ալ խօսերնէ. իր լեզուն՝ միշտ մէկ արտառոցութի մը ունէր, ասոր համար՝ նորելուք բան մը կերևնար: Իմաստակ էր, բարակամիտ, խօսվածքը՝ մէկ մէկու հետ կապ չունէր, թէպէտ աղէկ մտածմտածիլոս էր, միշտ իր կալվածքին փուչին վրա կըպատերազմէր, ինք զինք չատագովելու առեն ալ, թէ իրաւունքով ըլլար ըսածը, թէ անիրաւ, միշտ ճշմարիտ մտածմտածիլոս մնէր: Իրեն սխալանքները՝ միշտ ճար ու ճարակ չունեցան. ասիկա՝ շատոնք խաթեց, բայց շատ անգամ զինքը քանթէ պուրիչները: Ճշմարտութե դէմ մէկ սաստիկ ընդդիմութի մը ունէր. բայց պշճմարտութիը չէ թէ կըմերժէր՝ ինչպես ճշմարտութե, հապա ինչպես մէկ խենթութե մը, ինչպես հակառակ բան մը իր ճանչցածին, որ ընտոր ճշմարտութե մը կըսեպէր. ասիկա՝ աւելի խաթերայ ինէր, քան թէ սուտ. քամահելու, ու ցածազդի մարդոց խօսքեր՝ ամեն իժիր ընդվէն դուրս կըթափըրտիէին: Ասիկա՝ շինեց իրեն՝ Ընդհայեցողութե նոր օրէնքներ, բոլորովին դէմ՝ սովորական օրէնքներուն. կուզեմ ըսել, զինքը ու զուրիշներն ալ կըտեսներ մէկ լուսով մը, որ բոլորովին ուրիշ կերպ էր, բոլորովին սուտ: Ա՛ ըսածնըրուս քով՝ դիր անխուտար խառնկերնալ, որ աշխարքս իրեն կըծխեր ու գլուխը կըպատըցըներ, դիր ան կախարդօղ գաւաթն ալ, ուակից որ կըխմեր ինչվան վիզը իր ամբարտաւանութիը, ան ատենը կրնանք բացատրել արտառոցութիը աս մարդուս, որ իր մէջ միացուցած էր՝ մարդկային մեծութե ու պզտիկութե չոթերը. որ Աթոռի վրա նստած կերևցներ վեհափառութե, իրեն հրամաններուն մէջ՝ ըսծութե մը, բայց եթէ տեսնես որ՝ նորէն անդունդը կըգլորեր. ու իր վրան կըմիացներ յատկութե մը՝ թէթրական աշխոյներ կործանօղն, ու յատկութե մը աչքաթող լրտեսի մը... որն որ հիչ մէկ ատեն մնալ եղած չէ: Նափօլէօնը՝ պզտորված էր չէ թէ խելքով, հապա մէկ ուռած երևակայութե մը, մէկ բարձր կարծիք մը ունենալով ինք իր վրա. որ թողչէր տար իրեն՝ հաշիվ ընել ու զինքը ան խենթութե մէջը կը ձգեր, որ միտքը դնէ՝ թէ հրամայելուը միայն՝ ամեն բանի կարող կըլար: Հնազանդութիը՝ որ ուրիշները իրեն կընէին, անանկ խելքը կըխօթեր, թէ բան մնալ չի կայ իր դիմացը անկարելի: Եա՝ անխուտար մտադրութե դիտեր եմ իրեն խենթութիը, որ կըհամարձակիմ մէկիկ մէկիկ ցցնել, աս խենթութե ատոհանաւ առաջ երթալը: Աւելի նշանաւոր թվականը իր խենթութիը՝ եղաւ Վակոի պատերազմը, կիմ իրեն երկրորդ անգամ կարդվելուն ատենը: Ան ատենը երևցաւ՝ որ իր խելքը զինքը երեսէն ձգեց. կամ մանաւանդ թէ ինքը Պոնափարտէն զխելքը դլխէն դուրս նետեց՝ ընտոր մէկ անշահ գործիք ավազանլի մը: Ասկից ետև ինք զինք տվաւ բոլորովին՝ մէկ կապելու խենթութեան մը, գլանաձայնին հիմունքը փորեց, ու ձգեց թէքէո մէքէո սարսափելի անդունդի մը մէջ:"

(Կաց Ընդհանուր:)

Ա՛ գործքս՝ որ է պատմութի հիմակվան առենիս, տասնըհինգ օրը մէյմը կըտըպվի.

Ի ՎԷՆԷՏԻԿ Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՒ.

Ով որ կուզէ առնել, Սուրհանդակ Ազգասէր խանին քովը Պէշտաշի խանութի կայ գիրք ծախօղ: Հան իր անունը գրել ասյ վճարելով մէկ անգամ քառասուն պարէ բոլոր տարվան համար: Ամեն մէկ բոստա պաշտն տասնըհինգ օր անգամ մը՝ ան խանութը իրկէ իր մարդը, առանց բան մը վճարելու կանոնէ: